Virtut i fortuna, i poble en el procés sobiranista

JOSEP MANUEL LÓPEZ GIFREU

Maquiavel (1469-1527), florentí de l'època dels Mèdici, és conegut, sobretot, com a escriptor i polític. Com a escriptor destaca en primer lloc per La mandragola, peça cabdal del teatre italià. Com a polític és conegut sobretot per la seva activitat diplomàtica al servei de Florència, però encara més pels seus treballs de filosofia política, El príncep en primer lloc, entre d'altres obres de caràcter historicopolític.

A cavall de dues èpoques, edat mitjana i edat moderna, la seva reflexió reflecteix l'inici de l'edat moderna a partir de tres consideracions: el paper autònom i objectiu amb què tracta la política i el poder, el caràcter històric que els atorga i l'atribució del protagonisme real a les persones. Es tracta, doncs, d'una laïcització completa de la direcció dels afers humans, amb atenció exclusiva a l'eficàcia amb què aquests són desenvolupats i portats a terme, expressió pròpia del Renaixement que coincideix amb la justificació del nou estat burgès naixent.

Tot i la polisèmia amb què hi apareixen, virtú i "fortuna" són dos conceptes clau d'El príncep de Maquiavel. En efecte, la manera com es desplega una realitat alliberada de normatives i prescripcions procedents de la providència, la moral o de les autoritats clàssiques, fa necessaris, en el corpus de Maquiavel, ambdós conceptes, que fan més o menys referència al paper de l'home en la història: "I com que aquest resultat, el d'esdevenir príncep, pressuposa o virtut o fortuna, sembla que una d'aquestes dues coses suavitza en part moltes de les dificultats. De tota manera, aquell qui s'ha repenjat menys en la fortuna s'hi ha mantingut més" (cap. 6).

A partir d'una fortuna més o menys atzarosa, de la qual pot néixer constància o inconstància, ordre i desordre, i d'una virtut que inclou capacitat i eficiència alhora per portar a terme els objectius proposats, Maquiavel estableix la causalitat historicopolítica en l'esperit humà: "Això no obstant, com que el nostre lliure albir no s'ha vist minvat, penso que pot ser cert que la fortuna sigui l'àrbitre de la meitat dels nostres actes, però que també és cert que ens deixa governar a nosaltres l'altra meitat o quasi" (Cap. 25).

Es tracta, doncs, d'una relació dialèctica entre ambdós conceptes, però d'una relació que apareix en relació negativa o inversa: quan les coses semblen fruit de la virtut, la fortuna no hi sembla present, i viceversa. Així, tot i que esmenta Moisès, Cir, Ròmul, Teseu i Hieró de Siracusa entre aquells "qui han estat prínceps per pròpia virtut i no per fortuna" (Cap. 6), aquesta darrera no deixa de ser-hi present: "I si n'examinem les gestes i la vida veiem que no van obtenir altra cosa de la fortuna que l'ocasió, la qual els va donar matèria per poder donar-hi aquella forma que els va semblar adient. Però sense aquella ocasió la virtut del seu ànim s'hauria apagat, i sense aquella virtut l'ocasió hauria estat en va" (cap. 6).

Maquiavel entén per fortuna l'atzar no inexorable ni definitiu, sinó modificable, modulable i construïble d'acord a la necessitat humana. La fortuna, doncs, hi és, però, sense sentit, no és mai responsable d'èxits ni culpable de fracassos, i, per tant, no se la pot jutjar moralment ni pràcticament, ja que no justifica ni excusa res: "El mateix passa amb la fortuna, la qual demostra la seva potència on no hi ha virtut preparada per resistir-s'hi; i d'aquesta manera demostra el seu ímpetu cap on sap que no s'hi han construït ni terraplens ni fortaleses que la puguin aturar" (Cap. 25).

Virtut, de la seva banda, no és prestigi ni reputació ni talent ni destresa ni intel·ligèn?cia... sinó aquella capacitat humana de realitzar amb eficiència i eficàcia l'empresa i els objectius proposats. És a dir, la capacitat d'associar-se amb la fortuna i servir-se'n per aconseguir eficientment un objectiu decidit: "O fer com els arquers prudents que, quan el lloc on volen fer diana els sembla massa llunyà, com que saben fins on arriba la virtut del seu arc, posen la mira força més amunt del lloc destinat, no per tocar amb la fletxa tan enlaire, sinó per poder encertar el blanc que s'han proposat" (Cap. 6).

Tot plegat no sols estableix la causalitat humana, sinó la responsabilitat i la culpabilitat del desplegament de la

realitat en el factor humà, exitós o fracassat segons hagi tingut cura o no de la virtut necessària per dirigir la fortuna en favor del seu objectiu: "Per tant, heu de saber que hi ha dues maneres de combatre: l'una amb les lleis, l'altra amb la força. La primera és pròpia dels homes, la segona de les bèsties; però, com que sovint amb la primera no n'hi ha prou, convé recórrer a la segona. Per tant, a un príncep li cal saber actuar com la bèstia i com l'home... Tenint doncs el príncep necessitat de saber ser com les bèsties, de totes elles ha de triar entre la guineu i el lleó, perquè el lleó no se sap defensar de les trampes, ni la guineu dels llops. Cal, doncs, ésser guineu per conèixer les trampes, i lleó per espantar els llops. Aquells qui només saben ser lleó, no en saben prou" (Cap. 18).

Això no obstant, virtut i fortuna modernes ja no són prou avui a caracteritzar el príncep necessari per a l'actualitat. Al contrari, a diferència d'aquell príncep modern individualista de Maquiavel, les diverses revolucions liberalburgeses ens han llegat la importància del poble, sigui com a massa amorfa anònima i dirigida o sigui com a aquell col·lectiu organitzat i dirigent que Gramsci anomenà el príncep modern, és a dir, príncep de l'època contemporània. Que aquests dies de laxitud pel nou pas hivernal, els nostres dirigents encertin en la virtut precisa per dominar la fortuna en dret a la independència que reclama una important majoria del nostre poble!

Font del document:
http://www.diaridegirona.cat/opinio/2014/12/29/virtut-fortuna-poble-proces-sobiranista/703494.html?utm_source=rss